

Mescid-i Aksa'nın Tarihsel Kimliği Üzerine Disiplinlerarası Bir Değerlendirme

Mescid-i Aksa ve onun tarihsel gelişimi üzerine yapılan çalışmalar, İslam dünyasında çoğunlukla Emeviler dönemine ait yapıların incelenmesiyle sınırlı kalmaktadır. Bu sınırlılığın başlıca nedenleri, Emeviler öncesi döneme ait tarihi ve arkeolojik verilerin yetersizliği ile Batılı araştırmacıların bu dönemi değerlendirirken temel kaynak olarak gördükleri Kitab-ı Mukaddes anlatılarını Müslüman araştırmacıların güvenilir bulmamalarıdır.

Ancak arkeolojik bulguların yanı sıra disiplinlerarası yöntemler kullanılarak, Mescid-i Aksa'nın yalnızca Emeviler dönemine değil, daha erken dönemlere ait tarihine dair de çeşitli veriler elde etmek mümkündür. Ayrıca Kur'an-ı Kerim ve hadislerde yer alan ifadeler, bu konuda araştırmacılara yön gösterebilecek önemli ipuçları sunmaktadır.

Siyonist tarih anlatılarında sıkça dile getirilen iddialardan biri, İslam fetihlerinden önce Mescid-i Aksa'nın bir mescit olarak mevcut olmadığı yönündedir. Ancak İslami kaynaklar bu görüşü çürüten bilgiler içermektedir. Bu bağlamda Kur'an-ı Kerim'in İsra Suresi'nde geçen şu ayet dikkat çekicidir:

"Kulu (Muhammed'i), kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye bir gece Mescid-i Haram'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya götüren Allah her türlü eksiklikten münezzehtir. Şüphesiz ki O, hakkıyla işiten-dir, görendir." (İsra, 17/1)

Miladi 621 yılında gerçekleştiği kabul edilen İsra ve Miraç hadisesiyle ilgili olarak indirilen bu ayet, Mescid-i Aksa'nın Hz. Muhammed döneminden önce de tanınan ve ibadet amacıyla kullanılan bir mekân olduğunu göstermektedir. Bu durum, yapının İslam öncesi dönemde de "mescid" niteliği taşıdığını ortaya koymaktadır. Nitekim Hz. Peygamber bu olayı Mekke'deki müşriklere anlattığında, onların hiçbirinin Mescid-i Aksa'nın varlığını inkâr etmemesi de bu gerçeği desteklemektedir.

Müslümanların Beytülmakdis'i fethinden sonra Mescid-i Aksa bölgesi, hem İslam dünyasında hem de Batılı araştırmacılar arasında tarihsel tartışmalara konu olmuştur. Bazı Kitab-ı Mukaddes yorumcuları, bu bölgenin Roma dönemi-

mine ait olduğunu ve İslam öncesinde tapınak işlevi taşımadığını ileri sürmektedir. Bu yaklaşıma göre, mevcut yapılar Miladi 1. yüzyılda Büyük Hirodes tarafından inşa edilen Yahudi Tapınağı'na aittir.

Ancak bu görüş, Amerikalı arkeolog Ernest Martin tarafından reddedilmiştir. Martin, kalıntıların Yahudi Tapınağı'na değil, aynı dönemde inşa edilen Antonia Kalesi'ne ait olduğunu öne sürmüştür. İsraili mimar Tuvia Sagiv ise bu kalıntıların Hirodes dönemine değil, Roma İmparatoru Hadrianus (MS 117-138) dönemine ait olduğunu savunmaktadır.

1990'lı yıllarda, İsraili arkeologlar Dan Bahat ve Meir Ben-Dov'un öncülüğünde gerçekleştirilen kazılar sırasında, Mescid-i Aksa'nın batı duvarı boyunca açılan bir tünelde önemli bir keşif yapılmıştır. Miladi 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen bu kazıda, Roma dönemine ait olduğu düşünülen duvarın inşaatının tamamlanmadığı tespit edilmiştir. Bu bulgu, söz konusu bölgenin tamamlanmış bir Yahudi Tapınağı olduğu yönündeki klasik Kitab-ı Mukaddes anlatısıyla çelişmektedir. Ayrıca bölgedeki mimari planın Yahudi ya da Pagan bir tapınağa ait olmadığını gösteren bulgular, modern arkeoloji tarafından da desteklenmektedir.

Kur'an-ı Kerim, Mescid-i Aksa'yı doğrudan "mescid" kavramıyla ilişkilendirmektedir. "Mescid" kelimesi, Arapça'da "secde" kökünden türemiş olup, secde edilen yani ibadet edilen yer anlamına gelir. Geniş anlamda mescid, Allah'a ibadetin yapıldığı kutsal mekânları ifade eder. Kur'an'daki bu kullanım, Mescid-i Aksa'nın sadece sembolik değil, aynı zamanda işlevsel bir ibadet yeri olduğunu da göstermektedir.

Ayrıca Kur'an, Hz. Muhammed'i mescit inşa eden ilk peygamber olarak tanımlamaz; aksine, onun daha önceki peygamberlerin başlattığı ibadet geleneğini devam ettirdiğini ifade eder. Bu yaklaşım, oryantalist literatürde mescid kavramının yalnızca İslam'la ortaya çıktığı yönündeki iddiaları geçersiz kılmakta; ayrıca "mescid" teriminin İslam öncesi Sami dillerde, özellikle Süryanice'de de kullanıldığını teyit etmektedir.

Haitham Fathi al-Ratrouf